

O SCOARȚĂ MOLDOVENEASCĂ DE LA 1843

FEODOSIA ROTARU

Cu ocazia verificării declarațiilor primite la începutul anului 1977 de la instituțiile de cult de pe raza județului, am constatat prezența în inventarul bisericii Sf. Împărați C-tin și Elena din Bacău a unei scoarțe de 3 x 1,20 m. „Țesătură veche din lână, pe fond negru, marginea rozie, cu flori stilizate, în chip de copăcei. Într-un colț are țesut anul când a fost lucrată, 1843, adică anul când s-a construit biserica. Bănuim a fi o danie a ctitorilor. Starea obiectului — mediocră”¹.

Monumentul unde a fost găsită scoarța a fost construit de arhitectul Iosif Gavril în perioada 1843—1845 după planurile executate în decembrie 1842 de arhitectul italian Borleti².

Pisania pomenește 28 de persoane, dintre care cei doi ctitori principali — postelnicul Enache Crupenski, cel care a finanțat în cea mai mare parte ridicarea edificiului și serdarul Antonie Bârzul, cel care a supravegheat lucrările de construcție³. Restul persoanelor pomenite în pisanie sînt în majoritate rude ale ctitorilor amintiți mai sus⁴.

Creдем că din moment ce ctitorii s-au preocupat de asigurarea unui venit acestei parohii prin dania unei părți de moșie în comuna Helegiu⁵, consfințită prin testamentul lui Enache Crupenski, jurizat și publicat la 1843 („Partea mea din pămîntul numit Bârcaciu, peste Sașa, către Brătila... o las la sfînta biserică ce se zidește din nou în Tîrgul Bacăului... pentru cheltuieli^{6a}), ei s-au preocupat cu atît mai mult de înzestrarea ei cu inventarul necesar. Întrucît cu toate investigațiile întreprinse nu am putut avea la dispoziție un eventual act de donație în care să fie cuprins

1 *Declarația bisericii Sfinții Împărați Constantin și Elena*, str. Grivița Roșie nr. 1 Bacău (preot paroh Eusebiu Bejan), cap. III, lit. c, nr. 198 — nr. înregistrare OPCN Bacău 106/5.

2 Al. Apostol, *Istoricul bisericii parohiale Sfinții Împărați Constantin și Elena din orașul Bacău*, București, 1925, p. 26—27 și *Anuarul Eparhiei Romanului*, 1936, p. 123.

3 C-tin Radu, *Bacăul de la 1850—1900*, Bacău, 1906, p. 69.

4 Al. Apostol, *op. cit.*, p. 46.

5 *Ibidem*, p. 53.

6 *Testamentul lui Enache Krupenski*, în *Foaie sătească*, 1843, nr. 5—6, p. 19.

și subiectul prezentei comunicări, presupunem doar că el a fost dăruit de unul din ctitori.

Scoarța este țesută la război, în două ițe, în tehnica chilim. Lucrul se făcea prin alesul cu mâna a firelor întrepătrunse, tonurile fiind doar alăturate, urmărindu-se degradeuri ca în tehnica goblenului cu care se aseamănă⁷. Urzeala este din două fire răsucite — unul de lână și unul de cînepă, scoarța ieșind oarecum din tiparele consacrate pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, potrivit cărora și urzeala și băteala erau din lână⁸. În mod firesc băteala este din lână.

Ornamental ea se încadrează tipului moldovesesc, mai precis, celui cunoscut sub denumirea de „scoarță de Cotnar”⁹. Compozițional este vorba de o scoarță cu chenar pe patru laturi¹⁰. Chenarul are o lățime de 22 cm pe lungime și de 17 cm pe lățime. Fondul de culoare roșie al chenarului este despărțit în două părți egale de o vristă de culoare neagră. Vrîstele se unesc la colțuri formînd un dreptunghi. De o parte și de alta a acestor vrîste se găsesc frunze stilizate, conturate pe două laturi în zigzag, cu lână neagră. Motivul figurat este cel al vrejului, realizat cu aceleași nuanțe coloristice pe care le întîlnim și la registrul ornamental central-alb, galben, verde, maro, roșu, negru.

Ornamentele din centrul scoarței, dispuse transversal, pe toată suprafața, prezintă unul din cele mai caracteristice și des figurate motive ale artei populare românești și universale, pomul vieții¹¹. (Fig. 1). Acesta este o reprezentare a unui străvechi mit al umanității, întruchipînd visul irealizabil al tinereții fără bătrînețe și al vieții fără de moarte¹². Încercările bisericii creștine de a șterge din memoria colectivității urmele unui străvechi cult dendrolatric nu au izbutit, ba mai mult aceasta s-a păstrat stînd alături în manifestările religioase legate de ciciul vieții. În cazul nostru este vorba de pomul vieții figurat în zece ipostaze identice ca desen dar diferite cromatic. Repetiția unui motiv ornamental, precum și periodicitatea sub aspect cromatic, sînt aspecte fundamentale ale artei noastre populare, evidențiate și cu această ocazie. Pomul vieții, figurat pe această scoarță se prezintă sub forma unui copac încărcat cu frunze, cu ramurile îndreptate spre cer. Prezentarea rădăcinilor nu apare. Credem că sub acest aspect al modului de reprezentare a pomului vieții nu putem apropia scoarța de tiparele elenistic sau iranian răspîndite și la noi, ci de

7 Marcela Focșa, *Scoarțe românești*, București, 1970, p. 21.

8 *Ibidem*, p. 191.

9 *Ibidem*, p. 194.

10 *Ibidem*, p. 192, Emilia Pavel, *Colecția de scoarțe a muzeului etnografic al Moldovei Iași*, în *Revista muzeelor și monumentelor*, nr. 3/1975, p. 24 și Paul Petrescu și Paul H. Stahl, *Tapis Roumains*, Ed. Meridiane, București, 1965, p. 32—33.

11 Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, Ed. Acad. R.S.R., București, 1972, Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*, Ed. Meridiane, București, 1971, p. 39—65 și Paul Petrescu și Paul H. Stahl, *Tapis Roumains*, Ed. Meridiane, București, 1966, p. 33.

12 Paul Petrescu, *Motive decorative celebre*, Ed. Meridiane, București, 1971, p. 39.

un tipar mai vechi, local, tiparul traco-dacic, în care nu mai persistă figurarea rădăcinilor¹³. Am făcut această analogie, deși copacul figurat nu este bradul.

Fiecare pom are șase perechi de crengi, fiecare cu cîte trei frunze de formă triunghiulară, cu mențiunea că latura dinspre exterior este în zigzag, fapt impus de tehnica în care este țesută scoarța.

Ramurile nu sînt drepte, ci sînt formate din șase pătrate mici, manieră de reprezentare impusă tot de tehnica de lucru. În virful pomilor se află cîte patru frunze. Se observă ușor faptul că tulpina, crengile și frunza din mijloc sînt realizate cu aceeași culoare și că există o ritmicitate a dispunerii cromatice, în sensul că se repetă de două ori următoarea ordine : roșu, alb, galben, verde, alb. Este cazul să atragem atenția asupra asemănării care există între modul de reprezentare și realizare al motivelor de pe chenar și al celor de pe fondul propriu-zis al scoarței, legătură existînd și între cele două motive, ambele de natură fitomorfă.

Fără a încerca să cădem într-o interpretare mistică, inclinăm să credem că putem lega prezența motivului pomul vieții pe o scoarță predestinată a fi obiect de cult și de ideea că biserica era aceea care oficia principalele manifestări legate de ciclul vieții.

Scoarța este țesută cu lînă, vopsită în culori vegetale, după niște rețete vechi, transmise din generație în generație, păstrate pînă la noi¹⁴ și folosite intens de meșterii populari pînă la începutul secolului al XX-lea. Fondul principal al scoarței este din lînă neagră, iar chenarul este din lînă roșie. Ornamentele sînt executate cu lînă vopsită în nuanțe de alb, galben, verde, roșu, maro, mov.

În partea stîngă, la o distanță de doi centimetri de chenar, cu lînă mov, se află înscris anul în care a fost confecționată scoarța — 1843 — iar la celălalt capăt este amplasată o inscripție (Fig. 2). Scoarța ni s-a părut valoroasă tocmai datorită prezenței acestor două date și cu atît mai mult cu cît în literatura consultată nu am întilnit o scoarță mai veche datată în țesătură și aflată eventual într-o colecție muzeală.

Amintim din nou că anul 1843 în care a fost țesută scoarța coincide cu cel în care au început lucrările de construire a monumentului unde am depistat-o. Inscripția, este tot o dată calendaristică — „pi mai“, deci „pe mai“, pronunțat într-un curat dialect moldovenesc. Posibil ca luna mai să fie data de început sau de sfîrșit a scoarței, însă noi considerăm că prezența ei trebuie legată mai curînd de hramul bisericii — Constantin și Elena — sărbătoare religioasă plasată în a 21-a zi din luna mai a fiecărui an. Iată de ce credem că a fost dăruită bisericii la hramul din 1843.

¹³ *Ibidem*, p. 48.

¹⁴ Artur Gorovei, *Mesteșugul văpsitului cu buruieni*, București, *Cartea Românească* și Th. Pamfilie și M. Lupescu, *Cromatică poporului român*, București, 1914 și Tancred Bănățeanu, *Arta populară bucovineană, Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Suceava*, 1975, p. 116.

În privința centrului unde a fost confecționată nu ne putem pronunța cu certitudine dar credem că ea a fost confecționată la comanda unuia din ctitori la unul din atelierele minăstirești aflate atunci pe teritoriul județului Neamț (Minăstirea Văratec sau Agapia). La această concluzie ajungem analizând maniera de execuție, finețea îmbinării nuanțelor cromatice, precum și prezența celor două inscripții (anul în cifre arabe, luna cu litere chirilice), scrisul nefiind la acea dată la îndemâna oricui. În cazul în care scoarța a fost executată într-un atelier mănăstiresc din zona Neamț, ea putea fi comandată și de Antonie Birzu, originar din Piatra Neamț¹⁵ și de Enache Crupenski, care a slujit un timp în acest ținut.

În privința stării de conservare, remarcăm păstrarea ei în general într-o stare bună, cu mici excepții datorate faptului că mai bine de 130 de ani (de la terminarea monumentului unde am depistat-o și până la apariția legii privind ocrotirea patrimoniului cultural național), a acoperit dușumeaua altarului, fapt pentru care nu s-a putut păstra nealterată. Marginea chenarului este ușor degradată ca și țesătura din jurul citorva tulpini de pomi, iar în dreptul celui de al patrulea pom (de la dreapta la stînga), degradarea a afectat o importantă porțiune de țesătură. Avînd în vedere valoarea documentară și artistică a acestei scoarțe am propus-o spre a fi restaurată.

UN TAPIS MOLDAVE DE 1843

Résumé

L'auteur présente un tapis moldave datant du milieu du XIXe siècle.

L'article présente une après l'autre, les conditions de la découverte, le lieu et la provenance du tapis. Celui ci appartient au type à encadrement richement ornementé, ayant pour décoration du champ des motifs végétaux stylisés (L'arbre de la vie).

En raison de sa technique de tissage, qui est celle du kilim ainsi que de sa teinte, réalisée à l'aide des teintures végétales, le tapis présente un intérêt particulier, autant du point de vue artistique que documentaire.

LA LISTE DES FIGURES

Fig. 1. — Tapis de Moldavie datée 1843

Fig. 2. — Détail, tapis de Moldavie.

¹⁵ Al Apostol, *op. cit.*, p. 46, nota 2.

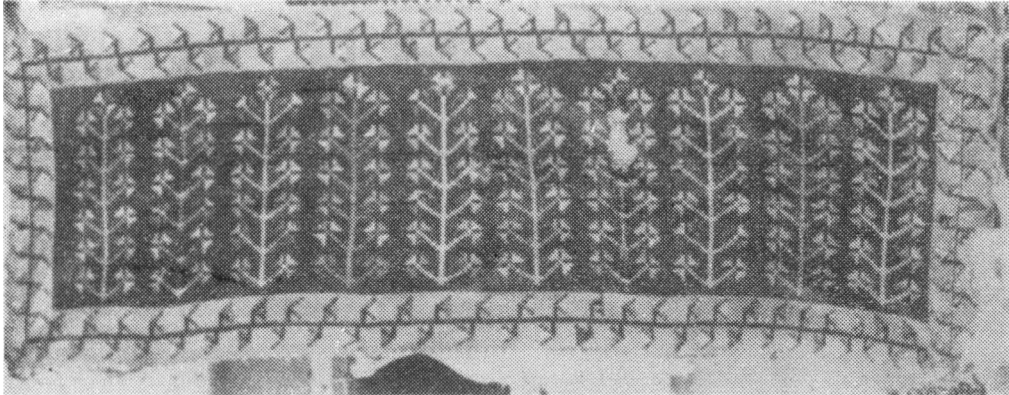

Fig. 1. — Scoarță moldovenească de la 1843.

